

Zsolt Péter

Civil szektor fejlesztők politikán innen, politikán túl

Láthattunk az elmúlt 20 évben olyan Soros pénzből fizetett választási részvételre felszólító plakátot, ahol csak magyar liberális megmondóemberek szerepeltek. Maga Soros György volt a pletykák szerint leginkább kiakadva ezen. Mert más dolog a választási aktivitásra való felszólítás – vélhető -, és más egy konkrét oldal támogatása. Előbbi egy társadalmi célú, utóbbi politikai kampány. Előbbi demokracianövelő, utóbbi hatalmi játék, előbbi civil feladat, utóbbi politikai.

Máskor azt láthatjuk, hogy a kormányzatok igyekeznek maguk alá gyúrni, kiszolgáltatottá tenni, létrehozni, vagy a velük szimpatizálókat megerősíteni. Vagyis, mindenhová beszűrődhet a hatalmi érdek. A fő kérdés a mértéken van. Hogy Magyarországon mi a helyzet, arról értelmes viták is kialakulhattak volna, ha az állam nem erőszakkal próbálja meg az aktuális kormányzat érdekeit érvényesíteni. Nálunk a rendőrségi és adóhatósági vegzálások megakadályozták, hogy egy vitának normális keretei lehessenek. A végeredmény az, hogy nincsenek győztesek, csak áldozatok. Bár mondhatnánk, hogy a bíróság nem talált szabálytalanságot, és ezért a megtámadottak a győztesek, és azt is, hogy a kormány így is elérte a célját, mert a maga szája íze szerint formálta a közbeszédet.

A vitatkozásra nem megfelelő társadalmi-kulturális környezetet a Civil Rádióban szervezett beszélgetésben úgy cseleztük ki, hogy két hasonló profilú, baráti szervezetet hívtunk. (A kiegyensúlyozottságot a 10 alkalomból álló műsorsorozattal, és nem adáson belüli veszekedésekkel igyekeztünk biztosítani.) Ezúttal épp Soros György nemzetközi szervezetét, az Open Society Institute (OSI), és a Norvég Civil Támogatási Alap (NCTA) legfontosabb hazai pénzelosztóját, az Ökotársat láttuk vendégül.

Két NGO-ról van ezúttal szó, nem társadalmi mozgalomról. Fizetett alkalmazottak lehetnek a rendszerükben – bár ezt el is felejtettük megkérdezni -, és sok pénz megy át rajtuk. Hát persze, hogy rájuk irányul a kormányzati figyelem, főleg akkor, hanem

mint a 90-es évek elején egy diktatúra lebontásának segítségével tekintenek rájuk, hanem a hatalmi kontroll kritikus aktoraként.

A magyar kormány bűncselekménnyel vádolta meg a norvégok által adományozott pénz szétosztóit, és ezen pénzek felhasználóit. Adóhatósági eljárásokat rendőrségi akció kísérte, majd több szervezet adószámát felfüggesztve e civil szervezetek projektjei leálltak. A konfliktus diplomáciai ügyé terebélyesedett. A folyamat során a Norvég Alap is felfüggesztette a magyar kormány számára küldött pénzek kifizetését. A nyomozás egy évig tartott, melynek során házkutatásokat a bíróság törvénytelennek ítélte, nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette.

A norvég és a magyar kormány között 2015 végén megállapodás született, melyet minden érintett fél sikerként kommunikált. A kormány azért, mert a megállapodás tartalmazta, hogy az Ökotárs a továbbiakban nem vesz majd részt a támogatások elbírálásában, és mert a magyar kormány jobban ellenőrizheti majd a pénzek szétosztását, a tárgyalásokról kiszivárgott információk szerint a norvégok pedig azért voltak elégedettek, mert a magyar kormány megígérte, hogy a jövőben békében fogja hagyni az általuk támogatott civileket.

A kategorizálást úgy is bővítenénk, hogy léteznek ideológiailag elkötelezett, és politikailag besorolható civilek is. Nem politikai civilek, azaz nem egy párt direkt támogatása és irányítása alá tartozó, vagy önmaguk is a politikai testületbe (önkormányzatba, parlamentbe) kerülni akaró szervezet volt a két meghívott, de olyan, amelyek jobban befolyásolni akarják a világ sorsát, mint más civil szervezetek. Míg másoknál elindul egy amatőr tevékenység, az idővel professzionalizálódik, érdekérvényesít, majd így jutnak el a befolyásolási szándékig, addig az OSI és az NCTA más szervezeti háttérrel, de mégiscsak azért jött létre, hogy a politikai kultúrát befolyásolja, és ehhez kezdték el keresni az alfeladatokat, legyen az egy think tank támogatása vagy egy zöld civil szervezet.

Sorozatunk indulásakor azt ígértük, hogy számos civil szervezet megvizsgálása, interjúzása, és aztán utólagos elemzése során megpróbáljuk megtalálni a megfelelő választ egyes civil szervezetekkel szembeni „ügynökvádra”. A minket hallgatók voltaképp egy szociológiai nyomozásnak, kutatásnak, töprengésnek is a részeseivé váltak. Erre a kérdésre most azt tudjuk mondani, hogy *az ügynök-vád hamis*. Az ügynökök sohasem fedik fel kilétüket, a fenti két szervezet viszont sohasem titkolta, hogy tevékenysége elsősorban demokráciafejlesztő. Egy nyelvpolitikai törekvésnéként

értelmezhető az ügynök-civil. E feltételezés szerint ha hatalmas kormányzati médiamunkával sikeresen átmegy a köztudatba az elnevezés, az megváltoztatja az emberek megítélését az adott szervezetekkel szemben, és veszélyesnek, ellenségnek, idegennek kezdik majd tartani.

Egy amerikai magánszemélynek, de egy Skandináv államnak is meg lehetnek az ideológiai preferenciái, melynek ezután nem az az etikai kérdése, hogy szabad-e ilyesmit csinálni, hanem, hogy a pénzt hasznosan osztják-e el arra a tevékenységre, amelyet nyíltan fel is vállalnak.

Ezekben a demokráciáról konkrét elképzelésekkel rendelkező rendszerekben is ugyanúgy nem kívánatos a haverok közti hálózatos pénzosztás, de ugyanakkor esetenként talán itt is megeshet, hogy ilyesmi történik. Ez azonban lehet Soros György vagy az NCTA problémája, hiszen így nem tudják érvényesíteni eredeti küldetésüket, ahogy azt első bekezdésünkben a Soros szavazásra buzdító kampánya kapcsán már kifejtettük.

Ezek a szervezetek saját központjukból igyekeznek azon dolgozni, hogy ne baráti szívességi kapcsolatok határozzák meg a működésük. Amikor ez nem sikerül, veszítenek integritásukból. Ennek az integritásvesztésnek a kutatására nem vállalkoztunk, nem tudjuk megítélni egy beszélgetésből se itt, se a korábbiakban más civileknél, hogy mennyire képesek születésük ideológiájának megfelelni. Ez azonban egészen más kérdés, mint ügynöki tevékenységgel vádolni. A másik oldalon a kormányzat se rejtette véka alá, hogy ezeknek a szervezeteknek a pénzét ugyan hajlamos elfogadni, de hogy a pénzt adományozó maga szervezze meg a pénz elosztásának útját, azt már nem. A kormányzat egy hatalmi logikára fűzte fel a kérdést, támogató szervezeteink (műsorunk mostani vendégei) pedig igyekeztek ebből a logikából kivonni magukat mondván, hogy ők meg demokráciafejlesztők, és e téren igyekeztek nemzetközi és hazai hitelességükre támaszkodni.

Vendégeink – Nizák Péter és Móra Veronika is - hisznek az alulról szerveződő, alulról felbukkanó és közösségjobbító kreativitásban, miközben nyomatékosan

megfogalmazták, hogy nincs a magyarországi civileknek megfelelő beágyazottsága a társadalmunkban, eléggé magukba fordulva, többnyire csak a maguk projektjével foglalkoznak, és nem kommunikálnak kifelé, sem mindenkinek, se más civileknek, sem a politikának. A probléma felismerése nem új keletű, ám ha pontos a diagnózisuk – márpedig az -, elvárható, hogy egy pénzosztó, demokráciafejlesztő szervezet a dolog lényegét is akarja javítani. A dolog lényege pedig, az együttműködési készség hiánya. Állítólag - mondták ők - a kormányzati vegzálásnak épp az a látens hatása, hogy a civilek maguk is felismerték a politikán túli lét sem lehet egyenlő a bezárkózással.

Nem direktben teszi a két szervezet a társadalomfejlesztést, hanem csak szituációs helyzeteket teremt. Így például fórumot biztosítottak a Norvégminta fesztiválon, hogy hasonló profilban dolgozók egymás tevékenységét megismerjék. Magam is láttam ilyen eredményt, például, amikor a büntetés végrehajtó intézetek közül két börtönigazgató is elismeréssel szólt arról, hogy miképp találtak egymásra a börtönön belül tevékenykedő civilek egy másik szervezettel: a büntetését letöltő hozzátartozóival tevékenykedő civilekkel. Lehet egyébként ki is fújt Magyarországon az ezekre a projektekre fogékony börtönigazgatók száma, de a két különböző profilú civil szervezet legalább egymásra talált, és a Norvégminta fesztiválon élmény volt őket és projektjeik összefonódását megismerni. Egy nagyon lényeges alapfunkcióját emelte ki Móra Vera a civil létnek: ami kicsiben kipróbáltatik, és beválik, azt aztán rendszerszintűvé lehet tenni. A példájuk Pázmánd volt, ahol már egy ideje kísérleteznek az üvegfalu projekttel.

Mellesleg ez a projekt valami olyasmit csinál, ami minden Skandináv országban magától értetődő, csak hogy itt hazai környezetben, a hazai nehézségeket megoldva, erre receptet adva. A vége egyébként az, amit a kormányzat is akar, és jogszabályaiban támogat, vagyis, hogy legyen átlátható egy település működtetése. Az ilyen projektekből válik nyilvánvalóvá, hogy egy civil szervezet, még ha elveiben meghatározott is, és még ha olyan országból pénzelik is, aminek kultúrája eltérő, még dolgozhat ugyanazon célért, lehetnek közös eredményeik.

Nézzük hát, milyenek ezek az elvek, s milyen a kulturálisan eltérő háttér. Sőt, ha ki tudjuk bontani a demokrácia-felfogásuk, akkor még inkább közelebb kerülünk ahhoz a konfliktushoz, mely a dolog lényegéhez tartozik, és amit a hiszterizált közegben nem lehetett eddig látni, nem lehetett róla valódi vitákat hallani.

Az OSI esetében könnyebb dolgunk van, mert Soros annak idején filozófusnak készült, és maga is szívesen fejtegeti a nyitott társadalom hasznát, mely befogadó, mely toleráns, mely dolgozik azon, hogy esélyt teremtsen a hátrányos helyzetben lévőknek. A norvég kultúra is megjelenik az NCTA magyarországi „leányvállalatánál”, amit azóta érték jobban, mióta pár napot töltöttem ebben a térségben, egy közösségfejlesztő work shopon, ahol főként civilek mutatták be gyakorlataikat. Az egy éve tartó sorozatunkban – melynek végéhez közeledünk – mintha már írtam volna a dániai élményeimről, de most megint ide kívánczok.

A bemutatások után mi magyarok azt kérdeztük, hogy ha az önök szervezete – mert épp egy ilyen civil szervezettel ültünk egy asztalnál – a kábítószeresekkel foglalkozik, akkor mit tesznek annak érdekében, hogy kikeveredjenek hajléktalan életmódjukból a lecsúszott kábítószeresek? – Semmit, volt a válasz. Nekünk nem az a dolgunk, hogy megváltoztassuk, hanem az, hogy segítsünk rajtuk. Vagyis nem akarják rábeszélni őket az elvonókra, de adnak nekik hajlékot, vagy adnak nekik csere tüt stb. „Ha meg akar valaki változni – mondják -, akkor majd azon segítünk”. Nos, így néz ki egy gazdag állam, ha a kábítószeres lakást akar azt kap, ha elvonót azt, és így néz ki egy liberális gondolkodás, ha nem akar változtatni az életén, hát abban segítik, hogy folytassa úgy, ahogy akarja.

Számunkra – még az itteni magyar liberálisok számára is – alighanem ez megdöbbentő. Ám amikor egy Skandináv ország változtatni akar a világon, és erre jótékonyágból pénzt áldoz, akkor nyilván a saját eszméi alapján teszi ezt. Honnan is tudná, hogy másutt nem akkora a jólét, vagy hogy másutt nem 70% az önkénteskedő, mint náluk, hanem csak 2-3%. Vagy hogy másutt a segítesen azt értik, hogy reszocializálnak, sőt, hogy a konzervatív oldal mindehhez büntetőkategóriákat is felállít, és a segíteshez feltételeket is szabna.

A kölcsönös függés megértetése, a kikényszerítő együttműködés, ezek azok a típusú projektek, amelyek kedvére vannak a két szervezetnek, és szívesen támogatják, bármi is a profilja. Mert ezeket látják demokratikus felfogásúaknak. Számos dolog igazolja, hogy a jó ötletek is csak akkor válnak jobbra, ha szélesebb csoportok vitája előzi meg a megvalósítást. Nizák Péter példája az volt, hogy amikor a lekerekített járdák akadálymentesítéséért kezdtek el dolgozni, hálásak lehettek a gyengén látóknak, akik felhívták a figyelmet, hogy az nekik nem jó, mert így gondolkodás nélkül lesétálnak az úttestre. De ehhez az érintettek részvétele, tudása, bevonása szükséges. Ma már ismerjük a megoldást.

Ez voltaképp egy módszer, az úgynevezett deliberatív eljárásmenet, ahol sok érdekelt vitatkozik, hogy megtalálják a legjobb megoldást, majd a hatalom felhasználja ezen viták végeredményét. Egy demokrácia épülhet a deliberatív elgondolásra, bár véleményem szerint nem igen van még olyan ország a világon, ahol ez mesterien menne már.

A demokráciáknak ezer arca van, vannak köztük olyan elemek, amelyek rokon vonást mutatnak. Egy deliberatív például közel áll az egyéni emberi jogokat centrumba helyező liberálissal, ám mégse teljes az átfedés. Egy liberális döntés gyakran bizonyos elvek mentén történik – például nem szabad szóba állni a szélsőjossal -, míg egy deliberatív épp ellentétesen, minden társadalmi szereplőt bevon, és ezáltal akarja mondjuk épp az előítéletet csökkenteni.

Hogy hány fajta demokrácia-felfogás van, és hogy az erről szóló viták még el sem kezdődtek, ezt nem két vendégünk, hanem én mondom, s épp azért tűnt fel, mert ezt a témát bár feldobtuk, nem igazán csaptak le rá. Ez is Magyarországra jellemző, a demokrácia viták sem értek még el hozzánk.

Van egy minimalista felfogás, mely szerint legalább választás legyen. Az amerikai diplomácia ezért mondta az Ökotárs rendőrségi vegzálása idején, hogy minket nem akarnak diktatórikus jelzővel vádolni, mert ebből a minimalista felfogásból alkották a kategóriát. Azt, hogy egyébként mennyi aggodalmuk van a fékek és ellensúlyok leépítése miatt, azt aztán a nagykövettől Fukuymán át Obamáig mindenki elmondta.

Aztán létezik egy többségi elven alapuló demokráciafelfogás (amit a többség mond, azt a központ megvalósítja), vagy lehet egalitárius (erős újraelosztás, az erőforrásokhoz való hasonló hozzájutás), lehet a demokrácia konzociális (a jelentős társadalmi csoportok hozzák a döntést), lehet részvételi (itt mindent párbeszéddel, népszavazással döntenek el). Szóval a deliberatívól a részvételiig számos az átfedés és az egymást kizáró elem. Ami például részvételen alapul, az is ellentmondhat a deliberatívnak, mert a deliberatív szerint nem helyes, ha a tömegek bölcsességére bízunk a fontos döntéseket, mert a tömegek még nem feltétlenül bölcssek. Pláne egyetértenek egy ilyen kritikával a konzociális megoldás hívei, akik meg vitába keveredhetnek a deliberatívval, mert ők meg csak az elitet akarják vitatkoztatni. Hankiss Elemérrel szólva ki kéne találni Magyarországot, immár abban a tekintetben is, hogy milyen demokráciát szeretnénk.

Deliberatív szó jelentése:

tanácskozó, döntést hozó, eszmecserét magába foglaló. A deliberatív demokráciaelméletekben a nyilvános vita a közjóról alkotott eltérő elképzelések köré szerveződik, a benne résztvevő állampolgárok egyenlők, és a vita során önmagukról alkotott felfogásuk és nézeteik is formálódnak. A nyilvános vitában az állampolgárok nem pusztán kinyilvánítják már meglévő preferenciáikat, hanem a *mérlegelés és fontolgatás során alakítják ki álláspontjaikat.* Az ideális deliberatív procedúrában, amelyet a demokráciák intézményeinek tükrözniük kell, a résztvevők egyenlők, és szabadon érvelnek a konszenzust keresve. A szabadság abban nyilvánul meg, hogy a javaslatok megfontolását nem befolyásolja az előzetes normák és követelmények ereje.

Kölcsönös függés (Interdependencia), egymásrautaltság:

A kölcsönös függés olyan szituációkat jelöl, „amelyekben a személyes kimeneteleket részben vagy teljesen egy vagy több más ember cselekedete határozza meg, s azok a módok, ahogyan az egyének átalakíthatják az ilyen szituációkat, és tágabb célokat követhetnek”. (Hewstone és Stroebe 2007: 307) Mindegyik fél java egyszerre függ attól, hogy az illető mit tesz, és attól, hogy a másik mit tesz. A fogalom a közösségek viszonylatában is használatos.

Képesség válás segítése, képesség tétel:

„A képesség tétel ELMÉLETE azzal foglalkozik, hogy hogyan szerezhetik meg az emberek az irányítást saját életük felett, csoportként (közösségként) képviselve saját érdekeiket; MÓDSZERE pedig azzal, hogy a segítő szakemberek hogyan keresik a lehetőségeket arra, hogy fokozzák/növeljék azoknak az embereknek a ‘hatalmát’ (befolyását), akik ebben hiányt szenvednek.” (Adams 2003, 8). Adams, R.: Social Work and Empowement. London, 2003, Palgrave MacMillan. Egy megfosztott állapotban - amit az angol **powerless** fogalma fejez ki a legjobban - a cselekvőképzetlenség gyakori oka a tehetetlenség érzése. A tehetetlen állapotból a „hatni tudó állapotba” való eljutás – ez az **empowerment**

Hogy az NCTA és az OSI milyen demokrácia-felfogást képvisel, vagy milyen fog a jövőben az nem eldönthető. Az OSI demokráciaképét sok támadás éri, nyitottnak lenni, amikor mindenki a saját közösségét kezdi védeni még talán Merkelnek is sok, aki maga jelentette be a multikulturalizmus végét, és nem úgy képzelik a menekültügyet, hogy bárki bármit csinálhat majd Németországban. Az NCTA központjában pedig lehet, épp alakulnak a liberálisból a deliberatívba. Mit tudhatjuk milyen termékeny viták zajlanak házon belül?

Politikán inneni és politikán túli civilek is létezni fognak. Egymás elviselésének első lépése azonban mindenütt a kizárólagosság hitének feladása.